

Nr 123.

Av herr Domö m. fl., angående omorganisation av rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap m. m.

Det planmässiga förberedelsearbetet i fred för att under krigstid eller andra utomordentliga förhållanden kunna tillgodose det militära försvarets behov samt i möjligaste mån säkerställa näringslivets fortgång och trygga folkförsörjningen har i vårt land sedan år 1928 uppdragits åt ett särskilt ledande organ: rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap. I rikskommissionens första, provisoriska instruktion av den 11 maj 1928 angavs dess uppgift vara »att verka för och i mån av tillgängliga medel ombesörja, att erforderliga förberedelser bliva utförda, så att under krig, krigsfara eller andra utomordentliga förhållanden det militära försvarets behov av varor och förnödenheter må kunna tillgodoses, folkförsörjningen tryggas och näringslivets fortgång såvitt möjligt säkerställas».

Denna karaktäristik av rikskommissionens uppgift återfinnes även i den nu gällande instruktionen av den 4 juni 1937, som reglerar kommissionens arbete efter dess omorganisation i samband med försvarsreformen 1936.

Genom 1936 års försvarsbeslut blevo nämligen vissa förändringar vidtagna ifråga om rikskommissionens organisation, grundade på de erfarenheter, som kunnat göras under kommissionens föregående verksamhet. Därvid uppdelades bland annat kommissionens kansli på en industriavdelning och en allmän avdelning.

Den uppgift, som rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap har sig förelagd, är såsom framgår av det anförda citatet ur instruktionen utomordentligt betydelsefull. Den ekonomiska försvarsberedskapen har med full rätt kallats »den fjärde försvarsgrenen», och dess betydelse som ett led i riksförsvaret har genom utvecklingen under de senaste åren allt starkare framhävt. Det arbete, som rikskommissionen under sin 10-åriga tillvaro utfört, förtjänar ett varmt erkännande. Så långt dess resurser räckt har kommissionen sökt fullfölja sitt väldiga utredningsprogram och utföra de planläggande uppgifter, som åligga den som centralorgan för den ekonomiska försvarsberedskapen. Den organisation, som kommissionen erhållit, har dock visat sig vara mindre lämplig, och särskilt under de förhållanden, under vilka kommissionens arbete nu måste bedrivas mot bakgrunden av ett alltmera hotande utrikespolitiskt läge, framträda bristerna i denna organisation starkt. Organisationen, i väsentliga delar skapad under helt andra förutsättningar än dem som nu råda, lämnar icke i tillräcklig grad möjligheter för kommissionen att under Kungl. Maj:t vara den ledande och initiativtagande kraften inom förberedelsearbetet på det ekonomiska området för att möta ett krigspåfrestningar. Kommissionen arbetar närmast efter de metoder, som kännetecknar det vanliga kommitté- och utredningsväsendet, d. v. s. en beslutande

församling bestående av personer, vilka ha sin huvudsakliga gärning inom andra områden, vilken vid sin sida har ett kansli av utredande och förslagsställande tjänstemän. Med hänsyn till att beredskapsorganet behöver i nuvarande läge handla med en relativt stor rörelsefrihet, kraftigt och med minsta möjliga tidsutdräkt, är denna organisation och detta arbetssätt icke tillfredsställande. I spetsen för kommissionen står en ordförande, avlönad med 5,000 kronor om året. Denna post beklädes för närvarande av en hög ämbetsman, vilken äger synnerligen stora och av alla erkända kvalifikationer. Det säger sig dock självt att en man i den ämbetsställning, varom här är fråga — landshövding — och som dessutom innehar flera andra maktpåliggande offentliga uppdrag, icke kan ägna den tid åt kommissionen, som kräves för att han i ordets egentliga mening skall bliva den ledande kraften i dess arbete. Kanslichefen, vilken samtidigt som han är föreståndare för kommissionens kansli är chef för den allmänna avdelningen, kan ej heller tänkas få tillfälle utveckla en initiativtagande och ledande verksamhet.

Vid övertvägande av de olika möjligheter som erbjuda sig att på ett mera ändamålsenligt sätt lösa frågan om kommissionens ledning ha vi kommit till den övertygelsen att en verkligt tillfredsställande lösning endast kan vinnas genom att i spetsen för densamma som ordförande och verkställande ledamot sätta en högt kvalificerad man med prövad organisationsförmåga och personliga ledaregenskaper, som kan helt ägna sina krafter åt kommissionens arbetsuppgifter. Endast härigenom kan en tillräckligt fast ledning skapas såväl inåt som utåt. Med hänsyn till att det industriella förberedelsearbetet otvivelaktigt måste anses bjuda de största svårigheterna, är jämväl önskvärt att ordföranden genom föregående verksamhet äger sakkunskap på hithörande område. Den viktiga befattningen som ordförande kräver oavsett detta en kapacitet av stora mått. Ur denna synpunkt erfordras oundgängligen att befattningen ifråga är tillräckligt högt avlönad. Vi anse att arvudet för denna befattning icke bör sättas lägre än 30,000 kronor per år.

Den omorganisation i övrigt av rikskommissionen, som vi anse nödvändig för att utrednings- och planlägningsarbetet inom kommissionen skall i erforderlig utsträckning kunna forceras och beredskapsåtgärderna på här ifrågasvarande område förlänas största möjliga effektivitet, bör bli beroende av resultatet av den skyndsamma utredning, varom vi i denna motion hemställa. Vi vilja här blott i största korthet peka på några av de brister, som måste avhjälpas. Den nuvarande organisationen med en ordförande, 10 ordinarie ledamöter (av vilka *en* [1] skall företräda sakkunskapen på det industriella området) och 28 extra ledamöter synes oss vara alltför tung. Under alla förhållanden måste emellertid den industriella sakkunskapen i större utsträckning anlitas av kommissionen. Med hänsyn särskilt till maskin- och verkstadsindustriens stora betydelse ur beredskapssynpunkt synes det vara angeläget att denna industri blir bättre representerad inom kommissionen. Några andra detaljer rörande kommissionens verksamhet kunna i detta sammanhang beröras. De beredskapsåtgärder som planeras synas icke alltid förberedas till de yttersta konsekvenser, med vilka man är skyldig att räkna vid ett krigs-

eller avstängningstillstånd. Vidare framläggas dessa planer icke med den forcering, som i nuvarande läge måste anses nödvändig. Personalens fåtalighet medför även, att vissa förhållanden icke i tillbörlig grad kunna ägnas uppmärksamhet, exempelvis utvecklingen av de civila försvarsberedskapsåtgärderna i andra länder, i den mån upplysningar om dem stå att erhålla. I detta sammanhang må framhållas, att det är av största betydelse, att allmänheten i möjligaste mån hålles underrättad, icke blott om avsedda beredskapsplaner — eller i varje fall dessas existens — utan också om landets försörjningsmöjligheter redan under ordinära förhållanden. Endast på en riktig uppfattning i fredstid om dessa ting kan det förtroende för krigsberedskapen på detta område grundas, som är en av de viktigaste förutsättningarna för framgång i detta arbete.

Möjligheterna att fullfölja rikskommissionens väldiga utredningsprogram komma att i väsentlig grad bli beroende av de ekonomiska resurser med vilka kommissionen utrustas. Det lär svårligen kunna förnekas, att de medel, som hittills ställts till kommissionens förfogande, varit otillräckliga för ett effektivt bedrivande av den ingripande och hela vårt lands näringsliv omfattande planläggningen. Sedan från och med ingången av budgetåret 1937/38 ökade medel anvisats för rikskommissionens arbete har detta visserligen kunnat forceras, men att det ej ens tillnärmelsevis kunnat fullbordas i form av färdiga planer, organisationsförslag, författningsbestämmelser, statistiska utredningar m. m. på de olika verksamhetsområdena ligger i öppen dag och bekräftas också vid ett studium av rikskommissionens årsberättelse.

För att något belysa den omfattande planläggning, som på olika områden måste verkställas, må följande anföras.

Vad först industrien angår fördelar sig arbetet på ett flertal industriområden. Beträffande järn- och metallindustrien måste utredning verkställas rörande vad de anmälda militära och övriga statliga behoven i krig av olika färdiga produkter motsvara i fråga om utgångsmaterial av järn och metall samt att med ledning av dessa uppgifter uppgöra planer för järn-, metall- och legeringsverkens verksamhet. Inom verkstadsindustrien har utredningsarbetet rörande maskinbehovet för tillverkning av erforderlig materiel accentuerat nödvändigheten av tillförlitliga uppgifter om tillverkningstiden för olika verkstadsprodukter. Utarbetandet av dessa är oundgängligen nödvändigt, om produktionen i händelse av krig skall komma i gång inom rimlig tid och kunna rationellt genomföras.

Den kemiska industrien utgör direkt eller indirekt förutsättning för ett stort antal andra industrier, liksom för hela folkförsörjningen. Beredskapsarbetet på det kemiskt industriella området omfattar bland annat följande viktiga arbetsfält: ordnandet av krut- och sprängämnestillverkningen; tillverkningen av saneringsmedel mot giftgaser; anskaffningen av vissa nödvändiga råvaror och kemikalier. På dessa viktiga punkter återstår mycket såväl planläggnings- som förberedelsearbete.

Andra viktiga varor, vilkas tillvaro i tillräcklig mängd utgör en förutsättning för lösningen av svåra försörjningsproblem, äro fetter, farmaceutiska

preparat och flytande bränsle. Även för textil- och läderindustrierna fordras en omfattande planläggning, och för kraftförsörjningen torde vara nödvändigt med alternativa distributions- och samkörningsplaner avseende bland annat att eliminera skadeverkningarna av ett flyganfall mot dessa ur bombfällnings-synpunkt särdeles lämpade mål.

Många viktiga undersökningar torde redan vara utförda eller igångsatta av rikskommissionen, men ännu fler vänta på sin lösning. Främst bör därvid nämnas motorbränslefrågan, vilken vi upptaga i en särskild motion.

Slutligen må beträffande industrien ytterligare omnämnas, att genom den i slutet av 1938 utfärdade kungörelsen med vissa bestämmelser om krigsleveranser m. m. (nr 663) avsevärt ökat arbete anbefallts rikskommissionen. Enligt nämnda kungörelse skall nämligen rikskommissionen upplägga ett krigsindustriregister över fabriker och andra anläggningar som behöva tagas i anspråk eller kunna användas för tillverkning, beredning eller istandsättning av förnödenhet, som är användbar för krigsbruk. Vidare skall kommissionen för dylikt företag uppgöra fabriksplan.

På livsmedelsförsörjningens område krävas noggranna planer för inriktningen av vår jordbruksproduktion med tanke på möjligheten av en avspärrningskris. Likaså är det nödvändigt att i tid förbereda de åtgärder, som kunna erfordras för att förse vårt jordbruk med viktiga driftsförnödenheter såsom kraftfoder, konstgödselmedel, traktorbränsle m. m. Även för livsmedelsindustrierna måste i likhet med vad fallet är beträffande övrig industri i vederbörlig ordning planer uppgöras. För att förhindra att panikartade köp i lagringssyfte vidtagas av allmänheten i händelse av en inbrytande kris — något som ju krisen i september 1938 gav exempel på — måste planer för snabba och effektiva statliga ingripanden finnas, vilka torde böra avse hela vårt distributionsväsende. Även om man i vårt land icke kan anse sig böra gå så långt som t. ex. i England, där enligt uppgift ransoneringskort i miljonupplagor ligga färdigtryckta i fredstid, synes dock en mycket hög grad av beredskap böra givas åt planerna på distributionsområdet, så att blott efter något dygns varsel ett effektivt statligt ingripande kan komma till stånd.

På arbetsmarknadsområdet måste planer utarbetas, så att — därest på sätt i vår huvudmotion om försvaret angivits alla folkets krafter skulle behöva mobiliseras — detta kan snabbt och effektivt genomföras. Även ifråga om den finansiella försvarsberedskapen och den sociala hjälpverksamheten erfordras ett omfattande fortgående förberedelsearbete.

För att kunna effektivisera sin verksamhet har rikskommissionen hemställt att anslaget för den ekonomiska försvarsberedskapens ordnande måtte för budgetåret 1939—40 utgå med 220,000 kronor. Av detta anslag skulle 145,000 kronor erfordras för det industriella förberedelsearbetet, 25,000 kronor för forsknings- och försöksverksamhet och 10,000 kronor för utredningsarbeten på livsmedelsförsörjningens område. I statsverkspropositionen har ifrågavarande anslagsäskande utan någon motivering nedprutats med 40,000 kronor, och Kungl. Maj:t begär således för den ekonomiska försvarsberedskapens ordnande en summa av 180,000 kronor. Vi anse att denna nedprutning, som i förhållande

till fjärde huvudtitelns slutsumma är ur statsfinansiell synpunkt obetydlig, skulle hämma kommissionens arbete på synnerligen viktiga punkter, och vi hemställa därför att anslaget måtte utgå med det av rikskommissionen begärda beloppet 220,000 kronor. Det kan dock ifrågasättas om ens detta belopp är tillräckligt för planlägningsarbetets bedrivande i den takt, som under nuvarande kritiska förhållanden kan anses nödvändig. Utan att närmare utredning i denna fråga förebragts lär det vara svårt att avgöra, i vilken utsträckning och för vilka speciella ändamål medel borde ställas till kommissionens förfogande. Man fäster sig emellertid vid det relativt blygsamma belopp som begärts för utredningsarbeten på flera viktiga industriområden samt på livsmedelsförsörjningens och bränsleförsörjningens områden ävensom beträffande arbetsmarknaden och hjälpverksamhetens förberedande. Det synes därför nödvändigt, att utredning verkställes redan till innevarande års riksdag om möjligheten att, därest ytterligare medel ställas till rikskommissionens förfogande utöver de i kommissionens skrivelse begärda, få till stånd en effektiv forcering av planlägningsarbetet. Skulle så visa sig vara fallet borde redan innevarande år erforderliga medel anslås för det angivna ändamålet.

Det är särskilt en post bland rikskommissionens äskanden, som frapperar genom det begränsade beloppet nämligen det till forskning och försöksverksamhet äskade anslaget på 25,000 kronor. Denna post är avsedd att på olika försörjningsområden utveckla landets självförsörjningsförmåga med avseende på råämnen, bränslen, smörjmedel m. m. samt främja för krigshushållningen värdefulla tillverkningsmetoders tekniska och ekonomiska utformning. Det synes uppenbart, att med ett anslag av en så blygsam storlek som 25,000 kronor för detta omfattande och viktiga ändamål endast helt sporadiska och mycket begränsade arbeten kunna komma till stånd. En successivt fortlöpande, planmässig forskningsverksamhet lär inom den nämnda anslagsramen vara utesluten.

På forsknings- och försöksområdet arbeta under normala förhållanden åtskilliga statliga, halvstatliga och enskilda institutioner med huvudsaklig inriktning på vårt näringslivs berikande med för fredsförhållanden lämpade nya metoder och rön. Sålunda har ju exempelvis ingenjörsvetenskapsakademien viktiga forskningsuppgifter på industriområdet och försöksanstalten vid Svalöv på jordbruksområdet.

Det är givet, att åtskillig forskningsverksamhet enbart avseende kris- eller krigsförhållanden skulle erfordras för att på ett effektivt sätt tillvarataga alla vårt lands resurser till självförsörjning. Men fråga är, om den uppdelning av forskningsarbetet, som ovan antytts, kan anses ändamålsenlig. Möjligen vore det bättre att utvidga de för fredsförhållanden arbetande forskningsinstitutionens arbetsuppgifter till att jämväl omfatta höjandet av våra självförsörjningsmöjligheter vid en kris eller våra tekniska försvarsmöjligheter vid ett krig. Givetvis skulle härvid sakkunnig personal, arbetande med ekonomiska försvarsberedskapsfrågor, beredas tillfälle att deltaga i planläggningen av nämnda forskningsarbete. Denna fråga kräver en utredning.

På grund av vad här ovan anförts hemställa vi,

att riksdagen måtte besluta antaga följande stat för rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap:

Avlöningar, förslagsanslag

A. Tjänstemän å ordinarie stat:

B. Personal med arvoden:

1 ordförande och verkställande ledamot ... kronor 30,000: —

 att riksdagen måtte under fjärde huvudtiteln, punkt 14, till rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap: Den ekonomiska försvarsberedskapens ordnande, höja det av Kungl. Maj:t för budgetåret 1939—40 föreslagna reservationsanslaget med 40,000 kronor till 220,000 kronor;

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville begära en skyndsamt utredning angående en omorganisation av rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap i syfte att effektivisera kommissionens arbete, och att förslag härom framläggas för årets riksdag, samt

att riksdagen ville besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning rörande möjligheterna att utvidga den på olika områden pågående forsknings- och försöksverksamheten i syfte att densamma skulle omfatta jämväl för vår ekonomiska försvarsberedskap betydelsefulla frågor.

Stockholm den 23 januari 1939.

Fritiof Domö.

Nils Gabrielsson.

J. B. Johansson.

Karl Wistrand.

Gustaf Tamm.

Gustaf Velandér.

M. Svensson.